

Самборська С.І.

учениця 10 класу;

Пропастіна О.В.

учитель вищої категорії,

Кременчуцький ліцей № 4 «Кремінь»

Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

ФЕНОМЕН КРОВНОГО Й ДУХОВНОГО СЕСТРИНСТВА В ХУДОЖНЬОМУ ОСМИСЛЕННІ О. ЗАБУЖКО

Стереотипно в українській літературі жіночі стосунки сповнені конкуренції за чоловіка та зневаги одна до одної. Ненависть бачимо у взаєминах Марусі Чурай і Галі Вишняківни, агресія отруєє співжиття Марусі й Мотрі Кайдашів, суперництво та презирство – основний спосіб комунікації Мотрі та Явдохи Гудзихи.

Опонувати цим твердженням може думка, що натяки на мотиви сестринських взаємин ми зустрічаємо в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні», коли читаємо про близькі довірчі стосунки Христі та Галі. Однак крізь призму художнього осмислення автора-чоловіка бачимо їх загально окресленими, недостатньо розкритими. Узагалі духовна зрідненість жінок – непопулярний сюжет. Чи не єдиним прикладом інтимних посестринських стосунків є новела «Меланхолійний вальс» Ольги Кобилянської. Варто звернути увагу на те, що саме жінка-автор,

наділена «інсайдерським» знанням про жіночу психіку, найреалістичніше описує стосунки Софії, Марти та Ганнусі – без феєричного суперництва за ідеального лицаря-чоловіка.

Однак тільки з появою прози Оксани Забужко, яка відкрито демонструє особливості жіночої психології, ми отримали змогу дослідити автономний світ сестринства.

Відповідно метою нашого дослідження є виявлення особливостей зображення, концептуально-змістового наповнення та художнього втілення сестринських стосунків у творчому доробку О. Забужко.

Почати розвідку варто з красномовного факту: Академічний тлумачний словник української мови не містить поняття «сестринство». Ми пов'язуємо це із засиллям патріархальної культури, рівно як і толеруванням наукового та культурного фемініциду протягом минулих століть.

Незважаючи на це, на території України майже весь час існували різноманітні жіночі об'єднання, які можна назвати «посестринськими»[1].

Піонерками сестринських об'єднань були спільноти чорнорясниць, зокрема черниць Янкиного монастиря. Княжна Анна Всеволодівна заснувала його й школу при ньому 1086 року. Янкін жіночий монастир був осередком одного з перших сестринських об'єднань [5].

Від часу, коли релігія припинила бути єдиним осередком самореалізації жінки, з'явилися й інші сестринські об'єднання: політичні («Союз українок» на чолі з Міленою Рудницькою), літературні («Перший вінок» Н. Кобринської та Олени Пчілки) та благодійні (численні організації сестер милосердя) [1]. А протягом Першої світової війни військовички Олена Степанів, Софія Галечко та Гандзя Дмитерко стали першими жінками-офіцерами у світі. Вони створили жіночу чоту УСС [8]. Подібно до неї на території Наддніпрянщини виникали стихійні «жіночі ударні батальйони смерті».

Однак ці об'єднання сестер по духу важко дослідити через самоплинність і незадокументованість жіночих почуттів та вчинків. Саме тому епістолярії відомих письменниць, чия записана ментальна та творча взаємодія може скласти роман у листах, відіграють безпосередню роль у вивченні психології жіночих стосунків.

Надзвичайно результативно порівняти епістолярій Лесі Українки та Ольги Кобилянської з листами британських письменниць Вірджинії Вулф та Віти Секвіл-Вест. Стосунки Українки та Кобилянської чотирнадцять років не виходили за межі інтимної дружби та, можливо, романтичних почуттів без сексуального потягу. Взаємини Вулф та Секвіл-Вест постійно трансформувалися: дружба переростала у пристрасть, а згодом ставала платонічним актом духовної та літературної взаємодії.

Порівнюючи епістолярій письменниць, можна помітити схожість розвитку стосунків британських та українських письменниць. За двадцять років спілкування авторки перейшли від офіційного звертання в перших листах («Люба місіс Ніколсон» та «Люба місіс Вулф») до інтимних поетичних рядків «Найдорожча» [9, с. 130], «Люба моя» [9, с. 112] та «Найпрекрасніше створіння» [9, с. 137]. Вулф і Секвіл-Вест захоплювалися одна одною, знаходили одна в одній риси, які прагнули наслідувати, консультувалися в літературних питаннях.

Так само відбувався розвиток стосунків Лесі Українки та Ольги Кобилянської. Якщо під час знайомства Леся Українка адресує слова «Дорогий і шановній товаришці», а підписує «Ваша товаришка Леся Українка» (або «Ваша товаришка Лариса Косач») [2], то після їх зустрічі 1901 року в Карпатах тон листів змінюється. У листах від 1901 року Леся Українка називає Ольгу Кобилянську «Wunderblume» та «Lotosblume», а від 1902 року вони кличуть одна одну «хтось чорненький» (Ольга Кобилянська) та «хтось біленький» (Леся Українка), або «хтось» і «хтось», а також «хтосічок» [2].

Історичний дискурс сестринства перегукується із взаєминами, не так віддаленими у часі. В есеї «Ефект присутності: спогад про Соломію Павличко» Оксана Забужко описує свої стосунки з відомою критикинею та видавицею. Ще від початку О. Забужко охарактеризувала їх як алгоритм «старшої та молодшої сестри» [4, с. 109]. Із сюжету розуміємо, що, безумовно, старшою є Соломія Павличко, яку О. Забужко безмежно ідеалізує у творі. Певно, ця «міфологізація» і є виявом найвищої любові. Авторка ділиться спогадами про слова, вчинки і навіть безужиткові дрібниці (рухи, текстуру волосся та погляд) Соломії Павличко з надією, що «старшу

сестру» не забудуть, що вона житиме і далі у пам'яті майбутнього покоління.

У творі відчутно різкий контраст між героїнями. Персонажка О. Забужко цинічна, готова до непоояснених явищ та абсурдної містики життя, часто не довіряє людям, не поспішає всіх рятувати, а відсторонено спостерігає за подіями. Соломію Павличко авторка описує цілком протилежно. Вона «неметафізична, занурена в діла земні» [4, с. 124], позитивістка, гуманістка, саможертовна та активна. Можливо, ці відмінності й створюють унікальний контекст близькості жінок.

Автобіографічність є провідним параметром творчості О. Забужко. «Портретний» есеї про Соломію Павличко містить його чи не найбільше. Однак у тій чи іншій мірі контекст завуальованого життєпису присутній у всіх творах письменниці. Зокрема у «трилогії про велику драму сестринства», у яку авторка символічно об'єднала оповідання «Сестро, сестро», повість «Дівчатка» та «Казка про калинову сопілку».

Трилогія починається катастрофою роду – загибеллю ненародженої сестри дівчинки Дарці. Цікаво, що нереалізне сестринство тут поєднано з духовним. Між мертвою сестрою і живою Дарцею вже існує зв'язок. Дарка винуватить себе в смерті сестри («не конче встромляти гострого ножа, щоб бути винуватим, цілком достатньо народитися» [3, с. 144]) та намагається оживити її, розповідаючи вигадки однокласникам («Ти розповіла новим однокласникам, що маєш сестричку Іванку, яка ще не ходить до школи <...> і так несамохіль <...> викликала до життя русяву голівку в пушистих кучерях, підсвічених сонцем» [3, с. 139]).

«Драма» продовжується, коли в отроцтві Дарка знаходить посестру Ленцю, «незбагненно тоншу й духовно багатшу натуру» [3, с. 222], як сама вважає. Обидві дівчини дуже емоційні, і їх фізична взаємодія є продовженням чуттєвої експресії («всі палкі поцілунки та рясніючі по наростаючій пестощі вибухали не самі собою, тобто не з чисто тілесного інтересу, як то потім було з хлопцями, а щоразу незмінно, – розв'язкою якої-небудь чергової емоційної накрутки» [3, с. 221]). Вони екстраполюють свої почуття на музику та мистецтво, пишуть вірші. Однак Дарку чекає чергова «втрата» – зрада Ленці. Через образу Дарка

мститься посестрі. Однак Ленця непохитна у своїх переконаннях і не змінюється. Через це уважаємо її першим прикладом феномену «жінки-аутсайдерки» у творчості О. Забужко, тобто дівчини, дії і погляди якої не збігалися з уявленнями суспільства. Через це її було виштовхнуто на маргінеси. В отроцтві дівчині закидали німфоманію, а в дорослому віці – шизофренію.

Розв'язка трилогії припадає на сестровбивство у «Казці про калинову сопілку». У творі зображено тіньовий бік родинних стосунків – ідеться про перманентну сестринську ненависть та жорстокість, яка переростає у «жіночу раскольниківщину» [6] та закінчується вбивством.

Ганна-панна була прекрасною та тихою ще в сповитку, а її сестра Оленка нічим не відрізнялася від інших малюків, крім того, що була плаксункою. З ранніх років дівчат психологічно відділяли одна від одної: старшу доньку мати любила й хотіла, а молодшу «кинула на відчипного Василеві [батьку]» [3, с. 253]. Відтак, Ганнуса стала «бабиною дочкою», а Оленка – «дідовою».

Отже, необхідної посестринської підтримки та прийняття між дівчатами не було. Зокрема для Ганнусі вона була надважливою, адже дівчина була представницею феномену «жінки-аутсайдерки»: суспільство ненавиділо її спочатку за красу й гордість, а потім за незвичайні здібності та непопулярні думки. Протягом усього життя Ганна-панна розмірковує над тим, чому «бог зглянувся на Авелеву жертву, а на Каїнову не зглянувся» [3, с. 293]. У цьому полягає відмінність Ганнусі та Оленки: старша *осмислює*, хоч це й не схвалюють ні люди, ні священник, а молодша *вірить*, адже сліпе наслідування забезпечує суспільну повагу.

Не врятувала Ганну навіть порада прочанки знайти духовне сестринство в монастирі.

Як окремий вид сестринства у творчості Оксани Забужко Ніла Зборовська виділяє також сестринство-двійництво в оповіданні «Я, Мілена». Критикиня називає його демонічним, виділяє мотив сучасного повідьмачення [7]. Подвоєння Мілениного «я» через вплив феміністичної програми, яку журналістка сама й веде, і потрясіння неправильного розуміння її сенсу перетворюють жінку на містичну фурію, розчинену між екранами.

Отже, досліджуючи репрезентацію сестринства у творчому доробку О. Забужко, ми виокремили різні типи сестринства, зокрема: сестринство-двійництво двох «я» (оповідання «Я, Мілена»), і дружбалолюб-сестринство дівчат-підлітків (повість «Дівчатка») і посестринство дорослих жінок (роман «Музей покинутих секретів»), і нереалізоване сестринство (новела «Сестро, сестро»), і сестринська перманентна любов-ненависть (повість «Казка про калинову сопілку»).

Пропонований матеріал заповнює прогалини в дослідженні творчого доробку О. Забужко, питання заслуговує на пильну увагу науковців та може бути темою окремого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Богачевська-Хомяк М., Веселова О. М. Жіночий рух в Україні. *Енциклопедія історії України* / Інститут історії України НАН України. 2005. URL: <http://surl.li/bchaw> (дата звернення: 07.09.2021).
2. Епістолярій Ольги Кобилянської та Лесі Українки. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/103416> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Забужко О. Після третього дзвінка вхід до зали забороняється : Оповідання та повісті. Київ : Комора, 2017. 413 с.
4. Забужко О. Планета Полин. Вибрані есеї. Київ : Комора, 2020. 384 с.
5. Колибенко О., Колибенко О. Донька Всеволода Ярославича Янка Всеволодівна: історико-історіографічний портрет Переяславської князівни. *Репозиторій Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди*. 25.02.2015. URL: <http://surl.li/bhrrm> (дата звернення: 05.02.2022).
6. Оксана Забужко: «В українській культурі не було місця для осмислення екзистенційного досвіду жінки...». *ZN,UA*. 2003. 31 січ. – 7 лют. (№ 4). URL: <http://surl.li/bcaxz> (дата звернення: 23.09.2021).
7. Чуття, емоції слова: літературний портрет Оксани Забужко. До 60-річчя від дня народження української письменниці, поетеси, есеїстки : бібліографічний огляд літератури. *Бібліотека ім. акад. М. О. Лавровського Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя* : сайт. URL: <http://surl.li/bcbai> (дата звернення: 09.09.2021).
8. Library. Жіноча чота легіону українських січових стрільців. *Регіональний інформаційний портал «Тернопільщина»*. Дата оновлення 20.05.2018. URL: <http://surl.li/amaly> (дата звернення: 25.09.2021).
9. Love letters of Virginia Wolf and Vita Sackville-West (Introduction by Alison Bechdel). London, United Kingdom : Penguin Random House UK, 2021. 304 с.